

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 22. decembrī Nr. 1-5/232

Izglītības un zinātnes ministram
Kārlim Šadurskim
Vaļņu ielā 2
Rīgā, LV - 1050

Par internātskolām

Publiskajā telpā aktuāls kļuvis jautājums par internātskolu finansēšanas kārtības maiņu un to iespējamu nodošanu pašvaldību pārziņā.

Latvijā internātskolās pārsvarā mācās bērni ar speciālajām vajadzībām, t.i. bērni, kuriem ir nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un rehabilitāciju, kas rada iespēju apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni.

Izglītības likuma 17.panta pirmajā daļā ir noteikts pašvaldības pienākums nodrošināt bērnam iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Interpretējot šo normu kopsakarā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11.panta pirmo daļu¹ un diskriminācijas aizlieguma principu, secināms, ka arī bērnam ar speciālajām vajadzībām ir tiesības iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Jau ilgu laiku iekļaujošās izglītības attīstība ir viena no valsts prioritātēm izglītības jomā.² Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.-2020.gadam ir noteikts izglītības attīstības politikas virsmērķis – tā ir kvalitatīva un iekļaujoša izglītība personības attīstībai, cilvēku labklājībai un ilgtspējīgai valsts izaugsmei. Arī Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam, hierarhiski augstākais nacionālā līmeņa vidējā termiņa attīstības plānošanas dokuments, nosaka prioritātes izglītības un zinātnes jomā. Tajā starp galvenajiem uzdevumiem izglītības jomā noteikta iekļaujošā izglītība.

Saskaņā ar Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.-2020.gadam sniegto termina skaidrojumu iekļaujošā izglītība ir “process, kurā tiek nodrošinātas atbilstošas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā

¹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11.panta pirmā daļa: “Valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām.”

² Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2007.-2013.gadam, apstiprinātas ar Ministru kabineta 2006.gada 27.septembra rīkojumu Nr.742; Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.-2020.gadam, Saeima apstiprinājusi 2014. gada 22.maija sēdē, pieejamas <http://likumi.lv/doc.php?id=266406>

līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot izslēgšanas iespējas no izglītības un izglītības ieguves procesa.” Tātad tieši iekļaujošā izglītība ir veids, kā samazināt bērnu izslēgšanas iespējas no izglītības ieguves procesa, un tādēļ valstij būtu jādara viss iespējama, lai motivētu pašvaldības attīstīt iekļaujošo izglītību.

Pastāvot līdzšinējam internātskolu finansēšanas modelim, pašvaldības nav ieinteresētas attīstīt iekļaujošo izglītību - licencēt speciālās izglītības programmas vispārējās izglītības iestādēs vai nodrošināt bērna vajadzībām atbilstošus atbalsta pasākumus.

Vēlos vērst uzmanību, ka internātskolu finansēšana no valsts budžeta negatīvi ietekmē arī bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesības. Bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam ir tiesības izglīties jebkurā valsts vai pašvaldību izglītības iestādē.³ Šāds regulējums noteikts, lai aizbildnis nebūtu ierobežots izglītības iestādes izvēlē, jo valsts apņēmusies īpaši palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības.⁴

Monitoringa vizīšu laikā konstatēts, ka liels skaits bērnu, kuri ievietoti pašvaldību bērnu namos, izglītību iegūst internātskolās. Piemēram, Salas novada pašvaldības bāreņu namā „Līkumi” no 54 skolas vecuma bērniem 44 bērni ieguva izglītību internātskolās un visi bērni internātā arī dzīvoja. Savukārt Daugavpils pilsētas Sociālo lietu pārvaldes bērnumamā-patversmē „Priedīte” no 42 skolas vecuma bērniem internātskolā mācījās 23 bērni, no kuriem 17 bērni dzīvoja internātā.

Lai noskaidrotu, cik plaši izplatīta ir šāda prakse, tika veikta bērnu namu un internātskolu aptauja. Bērnu namiem tika jautāts, cik no iestādē ievietotajiem bērniem izglītību iegūst internātskolās un cik no viņiem izmanto internātu (nakšņo). Saskaņā ar bērnu namu sniegtajām atbildēm internātskolās kopumā mācās 288 bērni, no kuriem 198 bērni izmanto internātu. Savukārt internātskolām tika jautāts, cik skolā mācās bērnu no pašvaldību bērnu namiem un cik no viņiem izmanto internātu (nakšņo). Internātskolu sniegtā informācija liecina, ka šis skaits ir lielāks - 344 izglītojamie ir bērni no pašvaldību bērnu namiem. No šiem bērniem 233 bērni izmanto internātu un uz bērnu namu brauc brīvdienās vai skolas brīvlaikā. Atšķirīgā informācija par bērnu skaitu, kuru sniedza bērnu nami un internātskolas, liecina par to, ka šajā jautājumā ir grūti noskaidrot faktisko situāciju, jo šī joma valstī nav pietiekami sakārtota un kontrolēta.

Pašvaldību bērnu nami ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma nodrošināšanai par katru bērnu saņem finansējumu no pašvaldībām pilnā apmērā. Savukārt uzturēšanas izdevumi internātskolās par izglītojamiem, kuri ir bāreņi vai bez vecāku gādības palikuši bērni, tiek segti no valsts budžeta mērķdotācijās⁵. Situācija, kad bērns, kurš ievietots ārpusģimenes aprūpes iestādē, vienlaikus tiek uzņemts arī internātskolā, ļauj pašvaldības bērnu namam ietaupīt bērna uzturēšanai piešķirtos pašvaldības finanšu līdzekļus, jo laikā, kamēr bērns dzīvo internātskolā, viņa uzturēšanas izmaksas sedz valsts. Līdz ar to pastāv iespēja, ka pašvaldības bērnu

³ Izglītības likuma 56.panta pirmā daļa.

⁴ Latvijas Republikas Satversmes 110.pants.

⁵ Ministru kabineta 2010.gada 31.augusta noteikumu Nr.825 „Speciālās izglītības iestāžu, vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klašu (grupu) un internātskolu finansēšanas kārtība” 9.1.apakšpunkts.

nama vadītājs ievieto bērnu internātskolā, ņemot vērā finansiālo izdevīgumu (par bērnu pārskaitītā pašvaldības nauda paliek bērnu nama budžetā).

Jāatzīmē, ka bērnu ievietošana internātskolās ne vienmēr ir bērnu interesēm atbilstoša, jo veicina šo bērnu sociālo atstumtību. Ja bērnam tiek izvēlēta izglītības iestāde, kas atrodas citas pašvaldības teritorijā, tālu no bērnu nama un vecāku dzīvesvietas, tas rada bērna tiesību iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē pārkāpumu. Vienlaikus tas pārkāpj bērna tiesības uz ģimenes un privāto dzīvi, jo lielais attālums no izglītības iestādes līdz bērnu namam rada šķēršļus bērnam uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, radniekiem, uzticības personām un draugiem. Vecāki nevar finansiāli atļauties aizbraukt pie bērna tik bieži, cik vēlētos un cik būtu nepieciešams. Līdz ar to šāda prakse neveicina ģimenes saišu atjaunošanos. Arī bērnu nama vadītājam tiek radīti šķēršļi pilnvērtīgi aizvietot savam aizbilstamajam vecākus.

ANO Bērnu tiesību komiteja 2016. gada 29. janvārī Latvijai sniegtajās rekomendācijās izteikusi bažas par bērnu aprūpes iestāžu praksi ievietot savā aprūpē esošos bērnus internātskolās, lai gan tuvumā ir pieejamas arī citas izglītības iestādes, kā arī norādījusi uz informācijas trūkumu par bērnu tiesību ievērošanu internātskolās, jo nav skaidrs, kurš uzņemas galveno atbildību par šo bērnu tiesību ievērošanu. Komiteja ir ieteikusi Latvijai izstrādāt visaptverošus pasākumus, lai attīstītu iekļaujošu izglītību un panāktu, ka prioritāte tiek piešķirta iekļaujošai izglītībai, nevis bērnu ievietošanai specializētās institūcijās un klasēs, kā arī izglītot un norīkot integrētajās klasēs specializētus skolotājus un profesionāļus, lai sniegtu individuālu atbalstu un pienācīgu uzmanību bērniem ar mācīšanās grūtībām.⁶

Tiesībsarga ieskatā internātskolu finansēšana no pašvaldības budžeta veicinās iekļaujošās izglītības attīstību un līdz ar to sekmēs ikviena bērna tiesības uzaugt ģimenē un iegūt izglītību atbilstoši savām spējām uz vienlīdzīgu iespēju pamata, novēršot bērnu ar speciālajām vajadzībām, bērnu no sociālā riska ģimenēm un bez vecāku gādības palikušo bērnu segregāciju.

Vienlaikus aicinu risināt jautājumu par speciālo izglītības programmu īstenošanai piešķirtā valsts finansējuma palielināšanu.

Tiesībsargs

J. Jansons

⁶ANO Bērnu tiesību komitejas 2016. gada 29. janvāra noslēguma apsvērumi pieejami <http://www.lm.gov.lv/text/1318>